

Ainevaldkond „Eesti keel ja kirjandus“

Gümnaasiumi valdkonnaraamat „Eesti keel ja kirjandus“

1. Keele- ja kirjanduspädevus

Gümnaasiumi lõpetaja:

- 1) väljendub selgelt, eesmärgipäraselt ja üldkirjakeele normidele vastavalt nii suulises kui ka kirjalikus suhtluses;
- 2) arutleb loetud, vaadatud või kuulatud teksti põhjal teemakohaselt ja põhjendatult;
- 3) teab tekstide ülesehituse põhimõtteid, koostab eri liiki tekste, kasutades alustekstidena nii teabe- ja ilukirjandustekste kui ka teisi allikaid neid kriitiliselt hinnates;
- 4) hindab kriitiliselt meedia- jm avalikke tekste, tunneb ära tekstide mõjutusvahendid;
- 5) mõistab kirjanduse ühiskondlikku, ajaloolist ja kultuurilist tähtsust;
- 6) väärtustab kirjanikke kui loojat ning kirjandust kui tunde- ja kogemusmaailma rikastajat, kujutus- ja mõttemaailma arendajat;
- 7) teab eesti, vene ja väliskirjanduse olulisemaid autoreid ja kirjandusteoseid, seostab neid ajajärgu ja kultuurikontekstiga;
- 8) tunneb tähtsamaid kirjandusvoole ja -žanre, eristab kirjandusteksti poeetilisi võtteid ja peamisi kujundeid;
- 9) analüüsib ja tõlgendab eri liiki kirjandusteoseid.

2. Ainevaldkonna kirjeldus

Eesti keele ainekavas on omavahel lõimitud keeleteadmiste kursused ja praktilise eesti keele kursused. Praktilise keele kursused on keskendatud õpilase suulise ning kirjaliku suhtluse, arutlus- ja väljendusoskuse arendamisele; eri liiki tekstide, sh meediatekstide mõistmise süvendamisele, eri liiki tekstide koostamise, selleks vajaliku teabe hankimise ja kasutamise praktiliste oskuste kujunemisele. Õigekirja ja õigekeelsusküsimusi korratakse kõigi kursuste vältel.

Kirjanduse ainekava on teksti- ja lugejakeskse suunitlusega. Tähelepanu pööratakse ilukirjandusteose kui terviku mõistmisele, eri liiki ja žanris tekstide analüüsimisele ja tõlgendamisele, kirjanduse kujundlikule keelele ja poetikale. Tutvutakse maailma- ja eesti kirjanduse oluliste autorite ja teostega, maailmakirjanduse kultuuriepohhide ja vooludega. Lõimingut teatri- ja filmikunstiga võimaldavad mitmed üksikteosed kui ka vastavad valikkursused.

3. Üldpädevuste kujundamine ainevaldkonna õppeainetes

Peamised ainevaldkonnas taotletavad üldpädevused on keelepädevus ja kunstiline pädevus (kirjandus-, teatri- ja filmialane pädevus). Keeleõpetus väärtustab funktsionaalset kirjaoskust, õigekeelsust ja sobivate keelevahendite valikut suulises ja kirjalikus suhtluses teiste inimestega, suhtlusoskust, samuti teadlikku kriitilist suhtumist teabeallikatesse, sh meediasse. Keeleõpetus rõhutab ka vaimseid väärtusi, nt emakeele eripära ja arenguloo tundmist, murdekeeli kui keele rikkust. Kirjandustunnis arutletakse kõlbeliste, sotsiaalsete ja kultuuriväärtuste üle. Nii keele- kui ka kirjandusõpetus väärtustab ja suunab õpilast märkama keelekasutuse eri külgi, nt erinevaid stiile, kujundlikkust. Ainevaldkonna õppeained arendavad tekstide lugemise ja kirjutamisega seotud õpioskusi.

4. Lõiming

Ainevaldkonna õppeained on lõimitud paljude teiste õppeainetega. Hea eesti keele oskus loob eeldused kõigi õppeainete edukaks omandamiseks ning elus toimetulekuks. Õpilaste funktsionaalne ja kriitiline kirjaoskus kujuneb välja kõigi õppeainete õpetegevuse tulemusel. Loodusalased tekstid (nii teabe- kui ilukirjanduslikud tekstid) aitavad kaasa looduse tundmaõppimisele ja väärtustamisele. Ilukirjandusteoste lugemine ja analüüs on lõimitud sotsiaalainetega (maailmapildi kujunemine, ajaloosündmuste ja arengu mõistmine, ühiskonnaelus ja inimsuhetes orienteerumine jm). Kunstiainetega on kirjandus lõimitud kui kunstiaine

(arusaamine kunstilisest kujundist, autoripositsioonist ja sõnumist, illustratsioonide analüüs, teose emotsionaalne mõju jms). Väliskirjanduse autorite ja teostega tutvumist saab lõimida õppetegevusega võõrkeeletundides.

5. Ainevaldkonna õppeained

5.1. Eesti keel

Õppeaines eesti keel on kuus kohustuslikku kursust, kaks koolikohustuslikku valikkursust ja üks valikkursus. Kooli õppekavas esitatud kursuste järjekorda võib õpetaja vajadusel muuta.

Gümnaasiumi lõpetaja:

- 1) väljendab ennast nii suulises kui ka kirjalikus suhtluses selgelt, eesmärgipäraselt ja sobivalt ning üldkirjakeele normide järgi;
- 2) valib suhtluskanaleid ning väljendusvahendeid sobivalt, lähtudes funktsionaalsetest, eetilistest ja esteetilistest kaalutlustest;
- 3) oskab oma tekstide loomiseks leida, kriitiliselt hinnata ja kasutada eri laadi teabe allikaid;
- 4) teab tekstide ülesehituse põhimõtteid ja iseärasusi, oskab luua ning analüüsida eri liiki suulisi ja kirjalikke tekste;
- 5) kõneleb ja kirjutab asjakohastele tekstidele reageerides ning nendele toetudes;
- 6) analüüsib ja hindab kriitiliselt meedia- jm avalikke tekste ning tunneb tekstide mõjutusvahendid;
- 7) oskab oma keelekasutuse parandamiseks kasutada keeleinfo allikaid.

5.1.1. Kursus „Keel ja ühiskond“

Õpitulemused

Kursuse lõpetamisel õpilane:

- 1) mõistab keele rolli, funktsioone ja tähendust ühiskonnas;
- 2) tunneb eesti keele erijooni teiste keeltega võrreldes;
- 3) mõistab allkeelte ja keele varieerumise olemust;
- 4) tunneb suulise ja kirjaliku keele norme ning etiketti;
- 5) oskab eakohasel tasemel analüüsida ajastuomaseid keelenähtusi.

Õppesisu

Keele ülesanded: infovahetus, suhteloome, identiteedi väljendamine, maailmapildi kujundamine. Keel kui märgisüsteem. Teised märgisüsteemid. Graafilised üldistused (joonised, tabelid, skeemid). Pildikeel. Märgisüsteemide ühendamine tekstis. Kunst ja keel. Eesti keel ja teised keeled. Eri tüüpi keeled. Eesti keele eripära teiste keelte kõrval. Häälikusüsteem, astmevaheldus, muutevormistik, lausetüübid ja sõnajärg, totaalsus ja partsiaalsus lauseehituses (täis- ja osaalus, täis- ja osasihitis, täis- ja osaõeldistäide), eesti sõnamoodustuse erijooni.

Eesti keel võrdluses soome keele ja teiste soome-ugri keeltega; Euroopa ja maailma keeled (valikuliselt). Keelekontaktid. Saksa, vene, inglise ja soome keele mõju eesti keelele. Keele varieerumine ja muutumine.

Tänapäevase kirjakeele kujunemine. Kirjakeel ja kõnekeel. Murdekeel ja kodumurre. Kirjakeele norm. Keeleline etikett. Keelekasutuse valdkonnad ja sotsiaalrühmade erikeeled. Släng. Aktsent. Eesti mitmekultuurilise ja mitmekeelse maana. Keeleline tolerantsus. Eesti keelepoliitika. Eesti keele kasutusvaldkonnad ja arendus: keeletehnoloogia, terminoloogia ja oskuskeel, ilukirjandus, tõlkekultuur. Eesti keele staatus ja tulevik.

5.1.2. Kursus „Praktiline eesti keel I“

Õpitulemused

Kursuse lõpetamisel õpilane:

- 1) argumenteerib veenvalt ja selgelt ning kaitseb oma seisukohti suuliselt ja kirjaliku arutleva teksti vormis;
- 2) koostab levinumaid tarbetekste;
- 3) oskab ühe alusteksti põhjal koostada referaati ja kokkuvõtet, vältides plagiaati;

- 4) tunneb põhilisi elektroonilise infootsingu võimalusi ning kasutab neis leiduvat infot oma tekstides;
- 5) oskab kasutada elektroonilisi ja paberil sõnaraamatuid;
- 6) on kinnistanud ja parandanud oma õigekirja- ja kirjakeeleoskust.

Õppesisu

Kõnearendus-, lugemis-, kuulamis- ja kirjutamisteemad

1. Kursusega „Keel ja ühiskond” seostuvad teemad.
2. Kirjanduskursustega haakuvad teemad.
3. Õppekava läbivad teemad.

Kõnelemine. Suuline esinemine ja suhtlus eri tüüpi olukordades. Argumenteerimine, veenmine; emotsionaalsus, toon.

Kirjutamine. Tarbetekstid: elulugu, avaldus, seletuskiri, taotlus, kaebus, kiri ja e-kiri, plangid ning vormid. Arvamustekstid. Arvamustekstide ülesehituse põhimõtted. Arvamustekstide koostamine ühiskonna- ja õpilaselu teemadel. Referaadi ja kokkuvõtte kirjutamine. Õigekirja ja õigekeelsusküsimuste kordamine vajaduse põhjal.

Lugemine. Seotud ja sidumata tekstide (nimestike, graafikute, tabelite jm) mõistmine. Tekstide otsing veebist ja raamatukogust; info otsing elektroonilisest ja paberil tekstist. Süstemaatiline sõnavaraarendus (nt harvem sõnavara, mõistesuhted, sõnamoodustus, käsitletavate teemadega seotud erisõnavara; sõnavara omandamine, kinnistamine ja praktiline kasutamine).

Kuulamine. Erinevate keelevariantide sotsiaalse tähenduse mõistmine, teksti suhtlustähenduse ja eesmärgi mõistmine eri toimingutes, suhtluspartneri mõistmine dialoogis.

5.1.3. Kursus „Meedia ja mõjutamine“

Õpitulemused

Kursuse lõpetamisel õpilane:

- 1) tunneb meediakanaleid, trükimeedia, raadio, televisiooni ja elektroonilise meedia erijooni ning olulisi tekstiliike;
- 2) teab teksti üldtunnuseid ning eri tekstide vastuvõtu iseärasusi;
- 3) on teadlik meediateksti vastuvõtu eripärast ja selle põhjustest;
- 4) on omandanud tekstianalüüsi põhivõtted; analüüsib verbaalset teksti visuaalses ja audiovisuaalses kontekstis;
- 5) tajub teksti autori eesmäärke ning motiive; leiab viiteid ja vihjeid teistele tekstidele, tõlgendab teksti seostuvate tekstide kontekstis;
- 6) eristab fakti arvamusest ning usaldusväärset infot küsitavast;
- 7) tunneb meediatekstis ära argumendid ja põhilised mõjutamisvõtted;
- 8) analüüsib kriitiliselt reklaami ning arutleb reklaami ja mainekujunduse teemadel;
- 9) oskab väljendada oma seisukohta loetu ja kuuldu kohta ning valida selleks sobivaid keelevahendeid.

Õppesisu

Teksti üldtunnused: sobivus suhtlusolukorda, üldine sidusus ja sisuosade seostamine; keeleline

loovus ja õigekeelsus. Tekstide tõlgendamine, retseptiooni erinevuse põhjused: teadmised, isiklik kogemus, kultuuritaust. Teksti adressaat ja vastuvõetavus. Tekstide liigitamine ja analüüs.

Olulisemad meediažanrid (uudis, reportaaž, intervjuu, arvamus). Meediatekstide seostamine: viited ja vihjed, vahendamise ulatus ja eesmärgid. Keel info ja suhteloome teenistuses.

Meediakanalid. Tähtsamad meediakanalid Eestis, eriala- ja üldhuviajakirjad, raadio- ja telekanalid, internet, paber- ja on-line-väljaanded, kvaliteetajakirjanduse ja meelelahutusajakirjanduse erinevused. Kirjutatud teksti, kuuldeteksti ja audiovisuaalse teksti esitusviisid ning vahendid. Eri

tüüpi meediatekstide vastuvõtu spetsiifika; verbaalse teksti taju heli ja pildi kontekstis. Meediatekstide usaldusväärsus. Suhtlus internetiportaalides.

5.1.4. Kursus „Praktiline eesti keel II“

Õpitulemused

Kursuse lõpetamisel õpilane:

- 1) annab paindlikult ja olukorra järgi edasi oma tundeid, mõtteid ja hinnanguid niihästi isiklikus, avalikus kui ka ametlikus suhtluses, nii suuliselt, kirjalikult kui ka elektrooniliselt;
- 2) argumenteerib veenvalt ja selgelt ning suudab kaitsta oma seisukohti eakohastes aruteludes koolis;
- 3) suudab kaasa mõelda avalikule esinemisele ning esitada ettekandjale küsimusi;
- 4) suudab eri liiki meediatekste kriitiliselt hinnata ning eri allikatest pärineva info ja arutluskäikude põhjal tasakaalustatud kokkuvõtet teha;
- 5) suudab kirjutada arvamyslugu, retsensiooni ja pressiteadet ning koostada koosoleku memo ja tegevuskava;
- 6) suudab mitme aimeallika põhjal kirjutada referatiivset teksti, vältides plagiaati;
- 7) on arendanud oma elektroonilise infootsingu oskust ning suudab kasutada paindlikke infootsingu strateegiaid;
- 8) on kinnistanud ja parandanud oma õigekirja- ja kirjakeeleoskust.

Õppesisu

Kõnearendus-, lugemis-, kuulamis- ja kirjutamisteemad

1. Kursusega „Meedia ja mõjutamine“ seostuvad teemad.
2. Kirjanduskursustega haakuvad teemad.
3. Õppekava läbivad teemad.

Kõnelemine. Suuline suhtlus olukorrast ja vestluspartnerist lähtuvalt. Sama sõnumi edastamine erinevate keelevahenditega, keelelise väljenduse paindlikkus, otsesem ja kaudsem väljendumine. Ratsionaalsete, emotsionaalsete ja eetiliste argumentide kasutamine ning veenmine ja mõjutamine.

Kirjutamine. Tarbekirjade koostamine: juhend, koosoleku memo, tegevuskava. Mitme allika põhjal kokkuvõtte ja referaadi kirjutamine. Ajakirjanduslike tekstide koostamine: arvamyslugu, retsensioon, pressiteade. Veebitekstide koostamine: blogi, podcast. Vajaduse korral õigekirja ja õigekeelsusküsimuste kordamine.

Lugemine. Eri modaalsusega tekstide (kirjaliku, audiovisuaalse, hüpertekstilise) tähenduse mõistmine. Teksti eesmärgi ja vaatenurga mõistmine, meediatekstide kriitiline analüüsimine. Teksti sisuliste ja keeleliste tunnuste põhjal paindlike elektrooniliste otsingustrateegiatega kasutamine. Süstemaatiline sõnavaraarendus (üldkasutatavate võõrsõnade, ilukirjanduskeele sõnavara, käsitletavate teemadega seotud terminoloogia omandamine, kinnistamine ja praktiline kasutamine).

Kuulamine. Ratsionaalsete, eetiliste ja emotsionaalsete argumentide eristamine suulises tekstis, kallutatuse ja manipuleerimise äratundmine

5.1.5. Kursus „Teksti keel ja stiil“

Õpitulemused

Kursuse lõpetamisel õpilane:

- 1) valib sobiva suhtluskanali ning väljendub korrektselt nii suulises kui ka kirjalikus vormis;
- 2) valib väljendusvahendeid suhtlusolukorra ja kõneaine põhjal;
- 3) analüüsib tekstide sisu, eesmärgi, kasutuskonteksti, ülesehitust, sõnavara ning stiili;
- 4) koostab eri liiki tekste (arutlus, arvustus ja muud probleemkirjutised; tarbetekstid; uurimistöö);
- 5) seob tekste luues omavahel alustekste, refereerib, tsiteerib, parafraseerib ning kasutab viitamissüsteeme;

6) tunneb mõjutamise viise ja keelevahendeid, argumenteerib, nõustub esitatud väidetega või lükkab neid ümber nii suulises kui ka kirjalikus tekstis.

Õppesisu

Keel suhtlus- ja tunnetusvahendina. Suulise ja kirjaliku suhtluse ning teksti erinevused. Stiil ja stilistika. Keele kasutusvaldkonnad ja stiil. Asjalikkus ja isikupära. Viisakus ja sõbralik toon.

Võimukus, vulgaarsus ja suhtlusvead. Ametlik stiil, publitsistlik stiil ning teadustiil. Stiilivärving, stiiliviga; keele kasutusvaldkondade tüüpilised stiilivead. Ilukirjandusstiil ja poeetika.

Eesti sõnavara; tähendus ja stiilijooned. Oma sõnavara rikastamise võimalused. Keele kujundlikkus ja loov keelekasutus. Tekstide võrdlev analüüs (eesmärgid, kasutuskontekst, grammatilised erijooned, sõnavara, stiil). Võrgusuhtluse keelevalikud.

Teadlik kirjutamine. Kirjutamise eesmärk, adressaat, pealkiri, probleem, põhiidee. Teksti ainestik, materjali kogumine ja süstematiseerimine. Teema, selle varasemad käsitlused ja tahud. Teksti ülesehitus ja sidusus. Lõigu ülesanne (allteema, väide, selgitus, tõestus, järeldus, üldistus). Arutlev kirjutamine. Oma teksti toimetamine.

Teadustekst. Uurimiseesmärgi ja hüpoteesi sõnastamine. Materjali kirjeldamine ja usaldusväärsus.

Uurimuse struktuur. Allikate refereerimise ja tsiteerimise eesmärgid. Lause- ja lõiguviited; viitekirje.

Võrdlemine, analüüsimine, üldistamine, järeldamine. Vormistamine. Arvustamine. Loomevargus ehk plagiaat.

5.1.6. Kursus „Praktiline eesti keel III“

Õpitulemused

Kursuse lõpetamisel õpilane:

- 1) suudab edasi anda tähendusvarjundeid, tajub keelendite konnotatiivseid tähendusi ning mõistab vihjelist keelekasutust;
- 2) oskab veenvalt ja selgelt argumenteerida ning kaitsta oma seisukohti keerukaid küsimusi käsitlevas ametlikus arutelus;
- 3) suudab konspekterida näitvahenditega toestamata suulist esitust;
- 4) oskab edastada eri modaalsuse ja struktuuriga ning eri allikatest saadud infot ja arutluskäike sidusas tekstis ning lõimida sellesse oma hinnanguid ja seisukohti;
- 5) oskab koostada keerulisi tarbetekste;
- 6) tunneb teadusliku stiili põhitunnuseid ning suudab koostada eakohast teaduslikku teksti, vältides plagiaati;
- 7) kasutab keerukaid elektroonilise teabeotsingu strateegiaid ning suudab hinnata teabe usaldusväärset;
- 8) valdab eesti kirjakeelt.

Õppesisu

Kõnearendus-, lugemis-, kuulamis- ja kirjutamisteemad

1. Kursusega „Teksti keel ja stiil” seostuvad teemad.

2. Kirjanduskursustega haakuvad teemad.

3. Õppekava läbivad teemad.

Kõnelemine. Keeleline väljendusrikkus mõtete, tunnete ja hinnangute väljendamisel. Stiilivahendite kasutamine erineva mõju saavutamiseks suulises esinemises ja väitluses.

Kirjutamine. Arutleva artikli kirjutamine eri tüüpi (tekstiliste, pildiliste, audiovisuaalsete; lineaarsete, mittelineaarsete, hüpertekstiliste) alustekstide põhjal. Tarbetekstide (projekti ja kandidaadi põhjenduse, tegevusaruande) koostamine. Teadusteksti koostamine ja vormistamine.

Vajaduse korral õigekirja ja õigekeelsusküsimuste kordamine.

Lugemine. Keeruka struktuuriga ja eri modaalsusega tekstide mõistmine. Keeruka kujundliku väljenduse mõistmine. Süstemaatiline sõnavaraarendus (akadeemilisele ja haritud stiilile omaste võõrsõnade, lendväljendite, ilukirjanduskeele kõrgstiilse sõnavara ning käsitletavate teemadega seotud terminoloogia omandamine, kinnistamine ja praktiline kasutamine). Teabeotsingu oskuste tõhustamine.

Kuulamine. Keeruka struktuuriga suulise teksti konspekteerimine. Väitluse juhtimine ning seal esile tõusnud argumentidest kokkuvõtte tegemine.

5.1.7. Valikkursus „Tekstianalüüs ja tekstiloome”

Õpitulemused

Kursuse lõpetamisel õpilane:

- 1) Suudab analüüsida eri liike tekste ja valida eksami tekstikomplekte esindava luule, ilukirjandusliku proosa, publitsistika ning (populaar)teaduslike tekstide hulgast endale sobiva ning lahendab selle põhjal 3–4 analüüsi- ja arutlemisoskust nõudvat ülesannet.
- 2) Kirjutab alustekstidele toetudes ja esitatud probleemist lähtudes vähemalt 400-sõnalise sidusa arutleva teksti (kirjandi) ning pealkirjastab selle.

Õppesisu

Kursuse õppesisu põhineb eesti keele riigieksami eristuskirjas esitatud nõudmistel. Kursuse jooksul tehakse riigieksami ettevalmistuseks koostatud tekstivihikute tekstianalüüsi ja tekstiloome harjutusi ja ülesandeid.

5.1.8. Valikkursus ”Eesti kirjakeele norm”

Õpitulemused

Kursuse lõpetamisel õpilane:

- 1) Mõistab keelekorralduse ja –hoolde olemust ja eesmäärke;
- 2) oskab keeleainestikus orienteerumiseks, oma keelekasutuse parendamiseks ja keeleteemaliste küsimuste lahendamiseks vabalt, loovalt ja iseseisvalt kasutada sobivat keeleteabe allikat (sõnastikke, käsiraamatuid, keeleveebe).

Õppesisu

Keelekorralduse olemus ja eesmärk. Eesti keele ja Eesti keelekeskkonna arendamisega tegelevad institutsioonid ja organisatsioonid. Keelehoole. Keelenormi alus: eesti keele õigekeelsussõnaraamat ÕS 2018 ja teised sõnaraamatud ning sõnastikud, „Eesti keele käsiraamat” (Erelt, M, Erelt, T, Ross, K), Emakeeleseltsi keeleteoimkonna otsused.

Eesti õigekeelsuse sõnaraamatu kasutamine: märksõna kohta käiv keeleline info ja selle kasutamine (õigele keelendile osutamine, vajalike sõnavormide leidmine, rööpvormide moodutamine, stiilmärgendi leidmine, reksioon jne).

Eesti keele instituudi veebilehe kasutamine: e-keelenõu, keelenõuvakk, keeletestid jm.

Keeleajakirjad ja veebilehed: Oma Keel, Eesti Keel ja Kirjandus jt.

Keelenormingute uuendused ja probleemsed valdkonnad (suur ja väike algustäht, tsitaatsõnad, kokku- ja lahkukirjutamine, reksioon, vormimoodustus, stilistika jm).

5.1.9. Valikkursus „Eesti õigekeel“

Õpitulemused

Kursuse lõpetamisel õpilane:

- 1) tunneb eesti keele hääliku- ja vormiõpetuse, lauseõpetuse ja õigekeele põhialuseid, oskab oma teadmisi eri liiki tekste luues või korrigeerides kasutada;

- 2) oskab leida oma töödest õigekirja- ja kirjavahemärgivigu, nende olemust seletada ja vigu parandada.

Õppesisu

Häälikuõigekiri. Sulghääliku õigekiri. H õigekiri. I ja j õigekiri. F, š õigekiri. Kaashäälikuühendi õigekiri. Võõrsõnade õigekiri. Silbitamine. Poolitamine.

Algustäheõigekiri. Nimed ja nimetused. Isikunimi. Kohad, ehitised. Asutused, ettevõtted, organisatsioonid, ühendused. Riigid, osariigid. Isikud, olendid. Perioodikaväljaanded. Teosed, dokumendid, sarjad, rubriigid. Ajaloosündmused. Autasud. Üritused. Taimesordid. Kaubad.

Sõnade kokku- ja lahkukirjutus. Täiend- ja põhisõna. Nimisõna. Omadussõnad. Asesõnad. Arvsõnad. Tegusõnad. Muutumatud sõnad. Sidekriips.

Vormimoodustus. Vormimoodustusvead. Käänete väärkasutus. Mitmuse osastav. Ülivõrre, i-mitmus.

Kirjavahemärgistus. Lihtlause. Koondlause. Lisand. Üte. Lauselühend. Kiil ja kiillause.

Liitlause: rind-, põim- ja segaliitlause. Osalause. Grammatilised seosed lauses: rinnastus- ja alistusseos. Kõrvallause asend. Otse- ja kaudkõne. Lause kirjavahemärgid. Lause lõpumärk. Koma. Koolon. Semikoolon. Mõttekriips. Sulud.

5.2. Kirjandus

Õppeaines kirjandus on viis kohustuslikku ja neli koolikohustuslikku valikkursust. Kooli õppekavas esitatud kursuste järjekorda võib õpetaja vajadusel muuta.

Gümnaasiumi lõpetaja:

- 1) toob näiteid maailmakirjanduse eri voolude ja žanride, teoste ja nende autorite kohta ning seostab neid ajajärgu ja kultuurikontekstiga;
- 2) nimetab eesti kirjanduse peamised arengusuunad, tähtsamad autorid ja teosed, avab oluliste teoste tähenduse eesti kirjanduse taustal ning iseenda kui lugeja vaatepunktist;
- 3) seostab loetut nii võrdlevalt kui ka eristavalt tänapäeva eluolu ja -nähtustega ning iseenda ja üldinimlike probleemidega;
- 4) selgitab peamiste tekstianalüüsiks tarvilike põhimõistete tähendust, analüüsib ilukirjandusteose poeetikat, mõistab keelekasutuse eripära ja stiili seoseid teksti sõnumiga;
- 5) analüüsib ja tõlgendab luuletust, iseloomustab selle poeetikat (žanr, teema, motiiv, kujund, vorm), kirjeldab meeolelu ja sõnastab sõnumi;
- 6) määrab proosa- või draamateksti teema, sõnastab probleemi ja peamõtte, iseloomustab jutustaja vaatepunkti, tegevusaega ja -kohta, miljööd, süžeed ja tegelasi ning ülesehitust ja keelekasutust;
- 7) kirjeldab teksti põhjal tegelaste välimust, iseloomu ja käitumist, analüüsib nende olemust, omavahelisi suhteid ning funktsioone narratiivis, võrdleb ja vastandab tegelasi, annab nendele hinnanguid, otsib nende käitumisele alternatiivi ning võrdleb iseennast mõne tegelasega;
- 8) arutleb loetud, vaadatud või kuulatud teksti põhjal nii suuliselt kui ka kirjalikult, teemakohaselt ja põhjendatult, tuues näiteid teostest ning avardades teemat küsimuste ja väidetega;
- 9) õpib tundma ennast kui lugejat, jagab oma lugemiskogemust teistega, kujundades seeläbi oma lugemiseelistusi ning väärtushinnanguid;
- 10) võrdleb kirjandusteost ja sellel põhinevat filmi või teatrilavastust ning toob näiteid kirjandus-, filmi- ja teatrikeele erinevuste kohta.

5.2.1. Kursus „Kirjandusteose analüüs ja tõlgendamine. Luule poeetika“

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) on tuttav vähemalt ühe kirjaniku (Betti Alveri) loomingulooga, mõistab tema loomingu tähtsust kultuuri- ja kirjandusloos ning iseloomustab autori stiili;
- 2) analüüsib ja tõlgendab loetud luuletuste sisu ja vormivõtteid: nimetab teema ning põhimotiivid, iseloomustab vaatepunkti, kujundi- ja keelekasutust, riimi, rütmi ja salmilisust, kirjeldab meeolelu ning sõnastab mõtte;
- 3) hindab käsitletavate kirjandusteoste humanseid väärtusi, märkab teostes peituvaid eetilisi ja esteetilisi väärtusi, suhestab oma ja kirjandusteose väärtuste maailma, põhjendab oma kirjanduslikke eelistusi ja lugemiskogemusi;
- 4) leiab teabetekstidest vajalikku informatsiooni, analüüsib, seletab, üldistab, järeldab, hindab;
- 5) on läbi lugenud vähemalt ühe pikema proosateose, kultuuri- ja kirjandusteemalisi teabetekste, luuletusi, ühe eesti autori luuletuskogu, luulekogu arvustuse.

Õppesisu

Kirjanduse olemus ja roll. Ilukirjandus kui sõnakunst. Fiktsionaalsus ja faktuaalsus. Kirjandusteose ühiskondlik, ajalooline, moraalne, rahvus- ja maailmakultuuriline, keeleline, tundeline väärtus. Kirjandus kui inimese siseilma ja välismaailma (looduse ja ühiskonna) kujutaja. Kirjandus kui maailma avaja, väljendaja ning uute seoste looja. Kirjandus kui eetiliste ja esteetiliste tõekspidamiste kujundaja.

Autorikeskne lähenemine kirjandusele. Autori ja teose seosed, elu- ja loominguloolisus, positivism kirjandusuurimises. Autori maailmavaade, selle kujunemine konkreetseis ühiskondlikes oludes ja avaldumine tema teostes. Autori kuulumine koolkonda või rühmitusse, koht ajastus, traditsioonis, rahvuskirjanduses. Kirjandus kui kirjaniku elu ja keskkonna peegeldus. Omaelulooline kirjutamine.

Lugejast ja lugemises. Kirjandusteose ja lugeja suhe. Lugejaoskused. Tegelik lugeja: tema isiklik elukogemus, põlvkondlik või sotsiaal-kultuuriline kuuluvus. Ideaalne ehk mudellugeja. Individuaalne ja rühmalugemine. Lugemismudelid: mõistmisvõimaluste paljus, eri lahenduste dialoog. Tekstisisesed lüngad ja lugeja kujutlusvõime. Lugeja ootused. Lugemismuljed. Lugemisnauding. Lemmikraamat. Lugeja mõjutamine: stereotüübid, argumentatsioon, arhetüübid, koomika.

Tekstikeskne lähenemine kirjandusele. Luuleteksti analüüs ja tõlgendamine. Luule ja lüürika olemus. Lüürika kui sisemine enesevaatlus, tunde või mõtte väljendus, mina avamine. Lüüriilise mina vaatepunkt. Lüüriiline eneseväljendus ja lüüriiline kirjeldus. Luule kui värsskõne. Luuletuse sisu ja vorm (väljendus). Stroof. Refraän. Luuletus kui vormisidusalt väljendatud mõte. Temaatiline ühtsus ja kontrastipõhimõte. Luulekeele kujundlikkus. Luule musikaalsus: rütm (värsimõõndud) ja riim (alg- ja lõppriim). Keeleluule. Stilistilised võtted: kõla-, kõne- ja lausekujundid. Kõlakujundid: hääliku- ja sõnakordused, helijäljendus, kõlasümboolika. Kõnekujundid: epiteet, võrdlus, metafoor, isikustamine, sümbol, allegooria, metonüümia, hüperbool, oksüümoron. Lausekujundid: kordus, mõttekordus, astendus, retooriline küsimus, väljajätt, sõnamäng, siire. Piltluule, anagramm. Koomiline stiil luules: huumor, iroonia, grotesk, sarkasm.

Õpilane loeb ja analüüsib järgmisi tervikteoseid ja katkendeid:

Luule: Kristjan Jaak Peterson, Lydia Koidula, Anna Haava, Villem Grünthal-Ridala, Juhan Liiv, Betti Alver, Heiti Talvik, Lehte Hainsalu, Jaan Kross, Ellen Niit, Jaan Kaplinski, Hando Runnel, Paul-Eerik Rummo, Viivi Luik, Jüri Üdi/Juhan Viiding, Uno Laht, Peeter Volkonski, Ly Seppel, Andres Ehin, Kristiina Ehin, Leelo Tungal, Doris Kareva, Priidu Beier, Jürgen Rooste, Karl Martin Sinijärv, Asko Künnap, Aare Pilv, Kalju Kruusa, Tiit Leito, Olavi Ruitlane, Contra, Fagira D. Morti, Veiko Märka, Valdur Mikita jt

Teabetekstid (esseistika, arvustused, intervjuud): Lennart Meri, Jaan Kaplinski, Arvo Valton, Mart Velsker, Viivi Luik, Hermann Hesse, Helene Mugasto, André Maurois, Urve Eslas, Pierre Bayard, Ave Alavainu, Jaan Kross, Jan Kaus, Hans-Georg Gadamer, Hasso Krull, Paul-Eerik Rummo, Tõnis Mägi jt.

Üks järgmiste luuletajate luulekogu: Lydia Koidula, Betti Alver, Heiti Talvik, Juhan Liiv, Paul-Eerik Rummo, Hando Runnel, Jürgen Rooste, Valdur Mikita, Doris Kareva, Viivi Luik, Marie Under, Ernst Enno, Gustav Suits, Henrik Visnapuu, Artur Alliksaar, Andres Ehin, Kristiina Ehin.

Üks kirjanduskriitiline artikkel (luulekogu arvustus).

Üks elulooraamat (soovitavalt kultuurilooline).

5.2.2. Kursus „Kirjandusteose analüüs ja tõlgendamine. Proosa poeetika“

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) on tuttav vähemalt kahe kirjaniku (August Gailiti, Friedebert Tuglase) loomingulooga, mõistab tema loomingu tähtsust kultuuri- ja kirjandusloos ning iseloomustab autori stiili;
- 2) analüüsib ja tõlgendab loetud proosateoste sisu- ja vormivõtteid: nimetab teema, sõnastab probleemi ning peamõtte, iseloomustab tegevusaega ja -kohta, jutustaja vaatepunkti, tegelaste suhteid, olustikku, sündmustikku ning kompositsiooni;

- 3) hindab käsitletavate kirjandusteoste humaanseid väärtusi, märkab teostes peituvaid eetilisi ja esteetilisi väärtusi, suhestab oma ja kirjandusteose väärtuste maailma, põhjendab oma kirjanduslikke eelistusi ja lugemiskogemusi;
- 4) leiab teabetekstidest vajalikku informatsiooni, analüüsib, seletab, üldistab, järeldab, hindab;
- 5) on läbi lugenud ja analüüsinud vähemalt ühe pikema proosateose ja lisaks novelle.

Õppesisu

Tekstikeskne lähenemine kirjandusele. Proosatekstide autori-, teksti- ning lugejakeskne

analüüs ja tõlgendamine

Sõnakunsteose sisu ja vormivõtted. Narratiiv, jutustamine ja kirjandusteose vaatepunkt. Tekstuaalne autor, jutustaja, tegelane, nende omavahelised suhted. Mina- ja tema-jutustus, sisemonoloog, teadvuse vool. Tegelase analüüs: bioloogiline, psühholoogiline, sotsiaalne aspekt. Karakter ja tüüp. Tegelase suhe iseendaga, teiste tegelastega ning teda ümbritseva maailmaga. Lugu ja tekst. Süžee ja faabula. Teema, detail, motiiv, sümbol. Moto. Teose miljöö, aja- ning ruumikujutus.

Teos kui struktuurne tervik. Kirjandusteose kompositsioon. Teose algus ja lõpp. Sissejuhatus, teema arendus, haripunkt, pööre ja lahendus. Konflikt ja intriig. Puänt. Teose probleemistik (küsimused) ja ideestik (vastused). Põhiidee. Teose stiil. Alltekst kui varjatud tähenduskiht. Allusioon. Paroodia ja travestia. Intertekstuaalne ehk tekste seostav käsitlusviis: teose avamine teiste tekstide vormilisel või sisulisel taustal.

Õpilane loeb ja analüüsib järgmisi tervikteoseid ja katkendeid:

Novellid jm proosatekstid järgmistelt autoritelt: Peet Vallak, Ervin Õunapuu, August Gailit, Mehis Heinsaar, Indrek Hargla, Kätlin Kaldmaa, Friedebert Tuglas, Kristiina Ehin, Urmas Vadi; August Kitzberg, Aino Kallas, Michal Snunit, Hando Runnel, Andrus Org
August Gailit „Ekke Moor“

5.2.3. Kursus „Kirjandus antiigist 19. sajandini“

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) iseloomustab õppematerjalidele toetudes eri ajastute kirjandust ja kirjandusvoole, nimetades nende ajapiirid ja tunnused, tähtsamad žanrid, teosed ning autorid;
- 2) nimetab eesti kirjanduse tähtsamaid arenguperioode, olulisemaid autoreid ja kirjanduslikke rühmitusi;
- 3) määrab eesti kirjanduse tekkeaja ning võrdleb selle kujunemist muu Euroopa kirjanduse arenguperioodidega;
- 4) mõistab ning hindab käsitletavate kirjandusteoste humaanseid, eetilisi ja esteetilisi väärtusi;
- 5) on tervikuna läbi lugenud ja analüüsinud vähemalt kolm proosa- või draamateost, tundes teoste ning nende autorite kohta üldises kultuuri- ja kirjandusloos.

Õppesisu

Kirjanduslikud teemad

Vana-Kreeka müüdid. Antiikkirjandus (Homerose, Sophokles). Piibel kui kirjanduse alustekst. Keskaja kirjandus (saaga, kangelasepos, rüütliromaan, keskaegne luule). Renessansikirjandus (Dante Alighieri, Giovanni Boccaccio, William Shakespeare, Miguel de Cervantes). Klassitsistlik kirjandus (Molière). Valgustuskirjandus (Voltaire). Romantism (George Gordon Byron; Victor Hugo või Walter Scott või Prosper Mérimée). Realism ja naturalism (Honoré de Balzac või Gustave

Flaubert või Émile Zola). Estetism (Oscar Wilde). Romantismijärgne luule, sümbolism (Charles Baudelaire Rabindranath Tagore). Rahvusliku ilukirjanduse algus (Kristjan Jaak Peterson). Rahvusliku ärkamisaja kirjandus (Friedrich Reinhold Kreutzwald, Lydia Koidula). Realistliku kirjanduse algus (Eduard Vilde).

Õpilane loeb ja analüüsib õppekavas nimetatud autorite teoste katkendeid ja kolm tervikteost järgmiste hulgast:

Friedrich Reinhold Kreutzwald „Kalevipoeg“ (üks lugu); William Shakespeare „Hamlet“; Emily Jane Brontë „Vihurimäe“ või Victor Hugo „Jumalaema kirik Pariisis“ või Prosper Mérimée „Carmen“ või Walter Scott „Ivanhoe“; Honoré de Balzac „Isa Goriot“ või Gustave Flaubert „Madame Bovary“; Oscar Wilde „Dorian Gray portree“; Eduard Vilde „Mäeküla piimamees“

5.2.4. Kursus „Kirjanduse põhiliigid ja -žanrid“

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) eristab õppematerjalidele toetudes kirjanduse põhiliike ja žanre, analüüsib teoseid liigi- ja žanritunnuste põhjal;
- 2) analüüsib romaani alaliike ning toob näiteid autorite ja teoste kohta;
- 3) toob esile käsitletud teoste teema, probleemistiku ja ideestiku, analüüsib tegelasi ja nende suhteid, loob seoseid nüüdisajaga ning tsiteerib ja refereerib oma väidete kinnitamiseks teksti;
- 4) nimetab luuleteksti žanri, teema ja põhimotiivid, sõnastab selle mõtte ning analüüsib keele- ja kujundikasutust;
- 5) eristab näitekirjanduse põhižanre ja nende alaliike, arutleb näidendis käsitletud teemade ja probleemide üle ning analüüsib tegelaste suhteid;
- 6) selgitab ja kasutab praktikas peamisi tekstianalüüsis vajalikke mõisteid ja kujundeid ning analüüsib ilukirjanduslikku keelt ja stiili;
- 7) on tervikuna läbi lugenud ja analüüsinud vähemalt kaks proosa- või draamateost ning ühe eesti autori luuletuskogu.

Õppesisu

Ilukirjanduse põhiliigid ja žanri mõiste

Ilukirjanduse põhiliigid. Lüüriliste, eepiliste ja dramaatiliste tekstide olemus. Žanri mõiste.

Eepika

Eepos, romaan, novell, jutustus, miniatuur. Romantiline romaan: Selma Lagerlöf „Gösta Berlingi saaga“ või George Sand „Väike Fadette“. Realistlik romaan: Fjodor Dostojevski „Kuritöö ja karistus“ või Stendhal „Punane ja must“ või Anton Hansen Tammsaare „Tõde ja õigus“. Romaani alaliigid. Kujunemisromaan: Jack London „Martin Eden“. Ajalooline romaan: Jaan Kross „Keisri hull“ või Mats Traat „Tants aurukatla ümber“. Psühholoogiline romaan: Virginia Woolf „Tuletorni juurde“ või Eduard Vilde „Mäeküla piimamees“ või Gert Helbema „Ohvrilaev“. Maagilis-realistlik romaan: Gabriel García Márquez „Sada aastat üksildust“ või Toni Morrison „Armas“. Armastusromaan: Knut Hamsun „Victoria“ või Boris Vian „Päevade vaht“ või Doris Lessing „Viies laps“ või Mats Traat „Inger“. Modernistlik romaan: Franz Kafka „Metamorfoos“ või Karl Ristikivi „Hingede öö“. Postmodernistlik romaan: Vonnegut „Tapamaja, korpus viis“ või Wimberg „Lipamäe“. Novell (Edgar Allan Poe või Jorge Luis Borges; Friedebert Tuglas või Arvo Valton). Miniatuur (Friedebert Tuglas või Anton Hansen Tammsaare). Elulookirjandus, memuaarid.

Lüürika ja lüroepika

Ballaad, epigramm, haiku, ood, piltluule, poem, sonett, valm. Salmidega ja salmideta luule. Vabavärs. Sonett: Marie Under, Henrik Visnapuu. Vabavärs: Jaan Kross, Artur Alliksaar, Jaan Kaplinski.

Dramaatika

Tragöödia, komöödia, draama, tragikomöödia. Draama alaliigid: karakterdraama, psühholoogiline draama, olmedraama, ideedraama, ajalooline draama. Tragöödia: Anton Hansen Tammsaare „Juudit“. Komöödia: Molière „Tartuffe“. Draama: Johann Wolfgang Goethe „Faust“ (I osa).

Õpilane loeb ja analüüsib õppekavas nimetatud autorite teoste katkendeid, ühe luulekogu ja kaks tervikteost järgmiste hulgast:

Anton Hansen Tammsaare „Tõde ja õigus“; Johann Wolfgang Goethe „Faust“, Arvo Valtoni, Anton Tšehhovi, Gabriel García Márquezi, Edgar Allan Poe novelle; üks luulekogu: Viivi Luik, Marie Under, Ernst Enno, Gustav Suits, Henrik Visnapuu

5.2.5. Kursus „20. sajandi kirjandus“

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) iseloomustab õppematerjalidele toetudes eri ajastute kirjandust, tähtsamaid voole ja žanreid, autoreid ja nende teoseid;
- 2) nimetab eesti kirjanduse tähtsamaid perioode, kirjanduslikke rühmitusi, olulisemaid autoreid ja nende teoseid;
- 3) seostab eesti kirjanduslugu Euroopa kirjanduse perioodide, voolude ja suundadega,
- 4) võrdleb poeetikaanalüüsile tuginedes kahte vabalt valitud kirjandusteost, tuues esile ühiseid ja eriomaseid jooni;
- 5) mõistab ning hindab kirjandusteoste humaanseid, eetilisi ja esteetilisi väärtusi;
- 6) on tervikuna läbi lugenud ja analüüsinud vähemalt kolm proosa- või draamateost, tunneb teoste ning nende autorite kohta üldises kultuuri- ja kirjandusloos.

Õppesisu

Kirjanduslikud teemad

20. sajandi maailmakirjanduse voolud ja suunad. Modernistlik luule. Sümbolism (Aleksandr Blok). Futurism (Vladimir Majakovski). Imažism (Thomas Stearns Eliot). Sürrrealism (Federico García Lorca). Akmeism (Anna Ahmatova). Modernistlik proosa (Franz Kafka või Herman Hesse või Mihhail Bulgakov). „Kadunud põlvkond“ (Ernest Hemingway või Erich Maria Remarque või F.Scott Fitzgerald). Eksistentsialism (Albert Camus). Modernistlik draama (Maurice Maeterlinck). Maagiline realism, postmodernism (Milan Kundera või Umberto Eco või Günter Grass).

20. sajandi eesti luule. Noor-Eesti rühmituse euroopaliku kultuuri taotlus ja luuleuuendus. Uusromantism. Gustav Suitsu, Ernst Enno, Villem Ridala luule. Siuru, Tarapita, Arbujate põhihoiakuid. Pagulasluule tähtsamad autorid ja põhiteemad. Kalju Lepiku rahvuslikkus. Ilmar Laabani või Andres Ehini sürrrealism. Stalinistlik luule. Sulaaja luule. Modernism 1960.–1970. aastate luules. Juhan Viidingu keelemängud. Kassetipõlvkond: illusioonid ja tegelikkus. Jaan Kaplinski harmooniaotsingud. Hando Runneli rahvuslikkus. Viivi Luige uussümbolism. Luule poliitiline alltekst. Doris Kareva või Indrek Hirve armastusluule.

20. sajandi eesti proosa. Friedebert Tuglase uussümbolistlik novell või Jaan Oksa ekspressiivne novell. August Gailiti uusromantiline romaan. Anton Hansen Tammsaare romaanid. Pagulasproosa tähtsamad autorid ja teosed, žanrid ja põhiteemad: Gert Helbemäe, Karl Ristikivi või Arved Viirlaid. 1960.–1980. aastate proosa muutused. Mats Traadi talupojaromaanid. Jaan Krossi ajaloolised ja eluloolised romaanid. Proosa uuenduslikkus: sisemonoloog, eksistentsiaalsus, võõrandumine, grotesk. Mati Unt või Arvo Valton. 1970.–1980. aastate uus põlvkond.

20. sajandi eesti draama. Eduard Vilde näidendid või August Kitzbergi draamad. Anton Hansen Tammsaare psühholoogilised draamad. Juhan Smuuli žanrileidlikkus. Ajaloopöörised, rahvas, mälu ja identiteet Jaan Kruusvalli või Madis Kõivu näidendites.

Õpilane loeb ja analüüsib õppekavas nimetatud autorite teoste katkendeid ja kolm tervikteost järgmiste hulgast:

Ernest Hemingway „Kellele lüüakse hingekella“ või Erich Maria Remarque „Triumfikaar“ või „Taeval ei ole soosikuid“ või F.Scott Fitzgerald „Suur Gatsby“; Herman Hesse „Stepihunt“; Franz Kafka „Protsess“ või Karl Ristikivi „Hingede öö“; Jaan Kross „Keisri hull“; Mats Traat „Tants aurukatla ümber“; Anton Hansen Tammsaare „Juudit“ või Juhan Smuul „Polkovniku lesk“; Friedebert Tuglase novelle

5.2.6. Valikkursus „Uuem kirjandus“

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) nimetab tähtsamaid uuema eesti kirjanduse autoreid ja nende teoseid, tunneb nüüdiskirjanduse peamisi arengusuundi;
- 2) analüüsib ning tõlgendab loetud kirjandusteoste sisu- ja vormivõtteid: nimetab teose teema, sõnastab probleemi ning peamõtte, iseloomustab tegevusaega ja -kohta, tegelaste suhteid, olustikku ja sündmustikku, kirjeldab sõnavaliku eripära ning stiili seoseid teksti sõnumiga;
- 3) analüüsib ja tõlgendab loetud luuletuste sisu ja vormivõtteid: nimetab teema ning põhimotiivid, iseloomustab kujundi- ja keelekasutust, riimi, rütmi, salmilisust või vabavärsilisust, kirjeldab meeoleolu ning sõnastab mõtte;
- 4) arutleb loetud uudisteoste üle, kujundab oma arvamuse ja loob seoseid varem loetuga;
- 5) seostab loetut tänapäeva eluolu ja -nähtustega, iseenda, ühiskonna ning üldinimlike probleemide ja väärtustega;
- 6) on läbi lugenud ja analüüsinud vähemalt kaks proosa- või draamateost eesti või maailmakirjandusest, ühe luuletuskogu ning ühe värskelt ilmunud uudisteose.

Õppesisu

Kirjandus ja ühiskond

1990. aastate alguse murrangulised muutused ühiskonnas ja kirjanduselusel. Kirjanduse roll tänapäeva ühiskonnas.

Eesti nüüdisluule

Murranguaastate sõnavabadus. Luule sisulised, vormilised ja keelelised muutused. „põrandaalune“ ja punkluule: Priidu Beier, Merca, Liisi Ojamaa, Villu Tamm, Tõnu Trubetsky. Etnofuturism: Kauksi Ülle, Jan Rahman jt. Provokatiivne keeleluule: Karl Martin Sinijärv, Kivisildnik, Contra. Intertekstuaalne luule: Hasso Krull, Kalju Kruusa, Aare Pilv. Lauldav luule: Ott Arder, Peep Ilmet, Leelo Tungal, Jaan Tätte, Aapo Ilves. Sotsiaalne vabavärs: Toomas Liiv, Kalev Keskküla, Asko Künnap, Jürgen Rooste jt. 21. sajandi luule otsingud: Kristiina Ehin, Maarja Kangro, Igor Kotjuh, François Serpent (fs), Triin Soomets, Elo Viiding, Tõnu Õnnepalu jt.

Eesti nüüdisproosa

Uuema proosakirjanduse algus: Viivi Luik „Seitsmes rahukevad“ või „Ajaloos ilu“. Eneseotsingud ja moodsa tsivilisatsiooni hälbed: Emil Tode (Tõnu Õnnepalu) „Piiririik“ või Ene Mihkelson „Katkuhaud“ või Nikolai Baturin „Sõnajalg kivis“. Eestlaste paroodia ja eneseiroonia: Andrus Kivirähk „Rehepapp“. Uusim lühiproosa: Tuglase novelliauhinna laureaadid; Jüri Ehlevest „Hobune eikusagilt“, Mehis Heinsaar „Vanameeste näppaja“, Ervin Õunapuu „Eesti gootika“, Jan Kaus. Romaan: Tiit Aleksejev või Indrek Hargla või Rein Raud või Mari Saat. Memuaarid ja päevikud: Jaan Kaplinski või Tõnu Õnnepalu. Kirjanike veebipäevikud.

Eesti nüüdisdraama

Uued teemad ja vaatepunktid näitekirjanduses. Filosoofiline draama: Madis Kõiv. Elulooline tragikomöödia: Andrus Kivirähk. Kirjanduslooline draama: Loone Ots või Jaan Undusk.

Kirjanduselu ja kirjanduse institutsioonid

Eesti Kirjanike Liit, Eesti Kirjanduse Selts, Eesti Kirjandusmuuseum, kirjanike muuseumid. Kirjandusväljaanded. Kirjanduspreemiad. Nobeli kirjanduspreemia Kirjanduskriitika. Kirjanduse tõlkimine. Küberkirjandus. Kultus- ja hittkirjandus.

Uuem maailmakirjandus

Luule: Guntars Godiņš „Öö päike” või Harvey Lee Hix „Kindel kui linnulend” või Juris Kronbergs „Maa-alune luule” või Lassi Nummi „Maa ja taeva märgid” või Wisława Szymborska „Oma aja lapsed” jt. Proosa: Michael Cunningham „Tunnid” või Nick Hornby „Maoli” või Daniel Kehlmann „Kuulsus” või Hanif Kureishi „Äärelinna Buddha” või Doris Lessing „Kõige ilusam unelm” või Cormack McCarthy „Tee” või Ian McEwan „Tsementaed” või Toni Morrison „Armas” või Haruki Murakami „Norra mets” või Sofi Oksanen „Puhastus” või Arundhati Roy „Väikeste asjade jumal” või Jeanette Winterson „Taak” jt. Draama: Harold Pinter „Majahoidja” jt.

Õpilane loeb ühe luuletuskogu ning ühe värskelt ilmunud uudisteose ning vähemalt kaks tänapäeva kirjanduse proosa- või draamateost eesti või maailmakirjandusest alljärgnevale hulgast:

Viivi Luik „Seitsmes rahukevad” või „Ajaloo ilu” või Emil Tode (Tõnu Õnnepalu) „Piiririik”; memuaarid ja päevikud: Jaan Kaplinski või Tõnu Õnnepalu või Friedebert Tuglas või Voldemar Panso või Mari Tarand „Ajapildi sees” või Jaan Kross vm kultuurilooliselt oluline teos, katkendeid; Cormack McCarthy „Tee” või Toni Morrison „Armas” või Haruki Murakami „Norra mets” või Sofi Oksanen „Puhastus” või Arundhati Roy „Väikeste asjade jumal” või Daniel Kehlmann „Kuulsus”; üks luulekogu: Andres Ehin, Karl Martin Sinijärv, Mathura, Kristiina Ehin, Igor Kotjuh, François Serpent (fs), Triin Soomets, Elo Viiding

5.2.7. Valikkursus „Müüt ja kirjandus”

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) kirjeldab mütoloogilisi elemente eestlaste maailmapildis;
- 2) teab eesti rahvusepose sünnilugu ja sisu ning kultuuri- ja rahvusloolist tähtsust;
- 3) selgitab müüdi kui arhetüüpse žanri ja tänapäeva müütide olemust ning mõtestab pärimust õpitust ja iseenda kogemusest lähtuvalt;
- 4) nimetab arhetüüpseid müüdimotiive ja leiab neid käsitletavatest ilukirjandusteostest;
- 5) tunneb loetud müütide ja arhetüüpsete tegelastega seotud narratiive ja motiive ning leiab neid käsitletavatest ilukirjandusteostest;
- 6) analüüsib kirjandusteoste teemat, süžeed ja tegelasi nii müüdimotiividest kui ka eetilistest ja esteetilistest väärtustest lähtuvalt;
- 7) tunneb ära ja analüüsib folkloorse pärandi kasutamist autoriloomingus ning selgitab kirjandus(teos)e tähenduse muutumist ajas;
- 8) on terviklikult läbi lugenud ja analüüsinud vähemalt kolm proosa- või draamateost.

Õppesisu

Müüt, muistend, muinasjutt

Müüdi olemus. Maailma loomise müüdid ja muistendid; eri rahvaste loomismüüte; Friedrich Robert Faehlmanni müütilised muistendid. Eestlaste mütoloogiline maailmapilt: vaimud, haldjad, maa-alused, nõiad, targad, triksterid, vanapagan jt üleloomulikud olendid. Alusteoseid: Matthias Johann Eisen „Eesti mütoloogia”, Karl Kello „Draakoni märgi all”, Hasso Krull „Loomise mõnu ja kiri”, Lennart Meri „Hõbevalge” jt. Felix Oinas „Tuul heidab magama”. August Kitzberg „Libahunt”, Aino Kallas „Hundimõrsja”, Andrus Kivirähk „Mees, kes teadis ussisõnu”. Muinasjutt

kui kirjanduse ja müüdi vahelüli, kunstmuinasjutt: Anna Sakse „Lillemuinasjutud“, Oscar Wilde „Õnnelik prints“. Muinasjutu dekonstrueerimine: Paul-Eerik Rummo „Tuhkatriinumäng“, Jaan Kaplinski „Kaks päikest“. Võrdlev mütoloogia: rändmotiivid. Kunstnikumüüt: kirjanik kui Looja.

Pärimus kirjanduses

Eepiline minevik. Sumeri „Gilgameš“. Vana-Kreeka müüdid ja nende töötlused: Sophokles „Kuningas Oidipus“, Albert Camus „Sisyphose müüt“. Piibli müüdid ja nende töötlused: keskaegne draama „Aadama mäng“, Dante Alighieri „Jumalik komöödia“, Ain Kalmus „Juudas“, Marie Under „Tuudaimimarjad“. Eepos: Homeros „Ilias“, „Odüsseia“. Keskaegsed kangelaseeposed: „Vanem Edda“, „Rolandi laul“, „Laul minu Cidist“, „Nibelungide laul“, „Beowulf“. Rahvuseeposed: Elias Lönnrot „Kalevala“, Friedrich Reinhold Kreutzwald „Kalevipoeg“. „Kalevipoja“ motiivid luules ja proosas. Argimütoloogia ja rahvapärimus. Müüt kirjanduses ja tänapäeva kultuuris (ideoloogias, massikultuuris; positiivsed ja negatiivsed eeskujud). Friedebert Tuglas „Maailma lõpus“, Mati Unt „Argimütoloogia“.

Pärimuse mõtestamine

Arhetüüp ja arhitekt. Arhetüüpsed teemad ja motiivid: leping kuradiga, ohverdamine, lahkumine kodunt, ohtuderikas vaimse kasvamise teekond ja kojujõudmine, saatus ja õnn jt. Vastandite võitlus: ilus ja inetu, hea ja kuri, põrgu ja paradiis, armastus ja kättemaks, süüd ja surm, õitseng ja hääbumine, kangelaslikkus ja kuritöö jm. Arhetüüpsed müüdimotiivid: kangelase eriline süüd, päritolu, vägiteod, ohud teel, surm, elu pärast surma. Arhetüüpeid tegelasi: Odysseus, Achilles, Narkissos, Pygmalion, Sisyphos, Oidipus, Kain, Taavet, Koljat, Magdalena, Juudas, Ahasveerus, Hamlet, Faust, Robinson Crusoe, Gulliver, Don Quijote, Don Juan, Casanova, Dracula jt; kurat, libahunt, kratt, hiiud, näkk, ingel, vaeslaps, Kalevipoeg, Vanapagan jt. Arhetüüpsed sümbolid ja kujundid: ring, rist, labürint, kolmjalg, kaheksakand, ilmapuu, välg, taevataht, päikesevanker, jumalikud kaksikud jt; valge laev, sinilind, (sõnajala)õis, lahtised allikad, õnnemaa, paradiis, põrgu jm. Intertekstuaalne lähenemisviis: teose avamine teiste tekstide vormilisel või sisulisel taustal.

Õpilane loeb ja analüüsib õppekavas nimetatud autorite teoste katkendeid ja vähemalt kolm teost järgmiste hulgast:

Mihhail Bulgakov „Meister ja Margarita“, Maurice Druon „Zeusi mälestused“, Hesse „Stepihunt“, Haruki Murakami „Kafka mererannas“, Terry Pratchett „Eric“, Sophokles „Kuningas Oidipus“, Anton Hansen Tammsaare „Põrgupõhja uus Vanapagan“, Friedebert Tuglas „Maailma lõpus“, Gert Helbemäe „Ohvrilaev“

5.2.8. Valikkursus „Kirjandus ja ühiskond“

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) selgitab kirjanduse ja ühiskonna omavahelisi suhteid, nimetades kirjandusteose süüdi ja vastuvõttu mõjutavaid tegureid;
- 2) määrab vähemalt kahe kursuses käsitletud autori ja nende teoste koha ajastus, rühmituses või rahvuskirjanduses;
- 3) toob loetud teksti(katkendi)le tuginedes näiteid ühiskonnaolude ja inimese kujutamise kohta, arutleb selle teema ja probleemide ning eetiliste ja esteetiliste väärtuste üle;
- 4) analüüsib kirjandusteost ühest 20. sajandi mõttevoolust lähtudes ning leiab tekstist vastava vaatepunkti kajastusi nii teemade, probleemide kui ka ideede tasandil;
- 5) on lugenud kirjandus- ja kultuuriloolist esseistikat, kirjutab ilukirjandusteose põhjal essee;
- 6) on läbi lugenud ja analüüsinud vähemalt kolm terviklikku proosa- või draamateost ning ühe eesti autori luuletuskogu.

Õppesisu

Kirjandus ja ühiskond

Kirjanduse ja ühiskonna omavahelised suhted. Kirjandus kui ühiskonna kajastaja ning peegeldaja. Kirjandusteose koht ajastus, rühmituses, traditsioonis ja rahvuskirjanduses. Menu- ja hittkirjandus.

Kirjandus ja poliitika

Kirjandus ideoloogia levitamise teenistuses. Sotsialismiajastu kirjandus, nn sotsialistlik realism. Isikukultuslik kirjandus. Autori positsioon ühiskonnas: võimule vastandujad, võimu toetajad, vaikijad. Keelatud autorid: pagulaskirjanikud (Bernard Kangro, Kalju Lepik jt), tõrjutud autorid (Betti Alver, Uku Masing, Artur Alliksaar jt), dissidendid (Aleksandr Solženitsõn, Johnny B. jt). Ideoloogiline tsensuur: keelatud raamatud ja käsikirjad (Albert Kivikas „Nimed marmortahvilil“, Paul-Eerik Rummo „Saatja aadress“ jt). Keelatud teemad: rahvuslus (Hando Runneli luule jt), okupatsioon ja küüditamine (Valev Uibopuu „Keegi ei kuule meid“, Jaan Kruusvall „Pilvede värvid“ jt), metsavendlus (Ene Mihkelson „Katkuhaud“ jt), religioon (Ain Kalmus „Juudas“, Uku Masingu luule jt) jne. Kirjandusteoste varjatud sõnumid. Poliitilise situatsiooni kujutamine ja selle mõju inimesele (Joseph Brodski luule; Mihhail Bulgakov „Koera süda“ või Günter Grass „Plekktrumm“ või Milan Kundera „Olemise talumatu kergus“. Düstopia (Aldous Huxley „Hea uus ilm“ või George Orwell „1984“ jt).

Kirjandus ja mõttevoolud

Idamaiste usundite vastukajad läänemaises kirjanduses: zen-budismi ja taoismi mõjud (Herman Hesse „Siddhartha“ või Jerome David Salinger „Franny ja Zooey“ või Jaan Kaplinski luule jt). Naisvaatepunkt kirjanduses (Elfriede Jelinek või Doris Lessing jt). Postkolonialistlik vaatepunkt kirjanduses (Hanif Kureishi või Arundhati Roy või Salman Rushdie jt). *New age*'i eluviisi kajastusi ilukirjanduses (Carlos Castañeda „Teekond Ixtlani“ jt).

Esseistika ja arvustus

Essee olemus. Kirjandus- ja kultuurilooline essee. Teema ja kirjutamisviisi valik. Esseemeistraid (Umberto Eco, Stefan Zweig, Jaan Kaplinski, Viivi Luik, Lennart Meri, Hando Runnel jt). Raamatusarjad: „Eesti mõttelugu“, „Avatud Eesti raamat“ jt. Esseekogumikud: „Eesti mütoloogiad“, „Uued mütoloogiad“ jt. Kirjanduse uurimise võimalused ja probleemid. Kirjandusteaduse ja -kriitika mõiste ning uurimisobjekt. Kirjandusteose arvustus. Teose sisu- ning keele- ja stiilikeskne arvustus.

Õpilane loeb ja analüüsib õppekavas nimetatud autorite teoste katkendeid ja vähemalt kolm pikemat proosa- või draamateost järgmiste hulgast:

Milan Kundera „Olemise talumatu kergus“ või Günter Grass „Plekktrumm“ või Jean Marie Gustave Le Clézio „Näljaritornell“ või Khaled Hosseini „Lohejooksja“; George Orwell „1984“ või „Loomade farm“. Esseistika: Umberto Eco, Stefan Zweig, Jaan Kaplinski, Viivi Luik, Lennart Meri, Hando Runnel jt. Raamatusarjad: „Eesti mõttelugu“, „Avatud Eesti raamat“ jt. Esseekogumikud: „Eesti mütoloogiad“, „Uued mütoloogiad“ jt. Üks luulekogu: Artur Alliksaar, Jaan Kaplinski, Uku Masing, Kalju Lepik, Ilmar Laaban

5.2.9. Valikkursus „Draama ja teater, kirjandus ja film“

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) on lugenud läbi ühe draamateose ning analüüsib selle kompositsiooni ja tegelasi;
- 2) leiab seoseid kirjanduse, teatri, kujutava kunsti ja teiste meediumide vahel;
- 3) arutleb teatrietenduse üle, hindab selle väärtusi, analüüsib kujundikeelt ning sõnastab oma vaatamiskogemuse;
- 4) teab olulisemaid tähtsaid eesti teatri ajaloost;
- 5) on külastanud õppeperioodi vältel vähemalt üht teatrietendust või vaadanud nende salvestusi;

- 6) seostab lavastust nii võrdlevalt kui ka eristavalt tänapäeva eluolu ja -nähtustega, iseenda ning üldinimlike probleemide ja väärtustega;
- 7) kirjeldab üldjoontes filmi valmimiskäiku;
- 8) tunneb filmi peamisi poeetikavõtteid;
- 9) võrdleb kirjandusteost ning selle põhjal valminud filmi, lähtudes filmi- ja kirjanduse poetikast;
- 10) arutleb filmi ja kirjandusteose esteetika ning seal väljendatud eetiliste väärtushinnangute üle, sõnastab oma vaatamis- ja lugemiskogemuse;
- 11) kirjutab filmiarvustuse, kasutades kursuse jooksul õpitut ning hinnates filmis ja kirjandusteoses esil või varjul olnud väärtusi;
- 12) teab eesti kirjanduse ainetel valminud väärtfilme.

Õppesisu

Draama olemus

Näidend. Draama mõiste. Tegelas kõne: dialoog ja monoloog, repliik ja remark. Draamateose kompositsioon. Vaatus, stseen.

Teatri tähendus ja funktsioonid

Lavastajatöö. Teater kui kollektiivne kunst: lavastaja, näitleja, muusikakujundaja, kunstniku, valguskunstniku ja kostüümikunstniku roll lavastuse valmimisel. Kirjanduse ja teatri suhted: dramatiseering, stsenaarium, libreto, lavastus, etendus. Teatriarvustus.

Eesti teatri ajalugu

Lydia Koidula ja August Wiera teater. Kutselise teatri süünd. Karl Menning. Estonia teatri ja Draamateatri asutamine. Lavastajad: Andres Särev, Kaarel Ird, Voldemar Panso, Jaan Tooming, Mati Unt, Merle Karusoo, Elmo Nüganen, Tiit Ojasoo. Nüüdisteater. Repertuaariteater ja projektiteater.

Käsitletavaid draamateoseid

Merle Karusoo „Meie elulood“ või „HIV“; August Kitzberg „Kauka jumal“; Mart Kivastik „Külmetava kunstniku portreed. Viinistu triloogia“; Andrus Kivirähk „Eesti matus“ või „Voldemar“; Lydia Koidula „Säärane mulk ehk Sada vakka tangusoola“; Jaan Kruusvall „Pilvede värvid“; Madis Kõiv „Tagasitulek isa juurde“; Oskar Luts „Tagahoovis“; Hugo Raudsepp „Mikumärki“; Paul-Eerik Rummo „Tuhkatriinumäng“; Juhan Smuul „Polkovniku lesk ehk Arstid ei tea midagi“; Anton Hansen Tammsaare „Juudit“ või „Kuningal on külm“; Jaan Tätte „Ristumine peateega ehk Muinasjutt kuldsest kalakesest“ või „Sild“; Mati Unt „Phaeton, Päikese poeg“; Eduard Vilde „Tabamata ime“.

Filmi loominguline meeskond ja valmimiskäik

Stsenaariumi periood: osalevad stsenaarist, režissöör, produtsent; tulem – valmis stsenaarium. Stsenaariumi etapid: ideekavand (sünopsis), arendus, stsenaariumi variandid. Süžeeleiniid ja areng: proloog, ekspositsioon, sõlmitus, intriig, kulminatsioon, lahendus, epiloog.

Filmimise ettevalmistus: osalevad režissöör, operaator, kunstnik, produtsent; tulem – filmi lavastusprojekt. Režiisstsenaarium ja kadreering, lavastusprojekt kui filmi mudel. Näitlejate valik ja näitlejaproovide filmimine. Võttekohtade otsimine ja dekoratsioonide planeerimine.

Võtteperiood: osaleb kogu filmirühm; tulem – filmitud materjal. Meeskonnatöö filmi võtteperioodil. Režissööri osa filmirollide kujundamisel. Liikuv kaamera: panoraamid, peale- ja ärasõit. Rakurs (võttepunkt). Stoppkaader ja aegluup. Varjatud kaamera. Kombineeritud võtted. Valgus, värv ja heli. Duublid ja variandid. Produtsendi roll filmi loomisel. Autorifilm ja produtsendifilm.

Järeltootmine: osalevad režissöör, monteeriija, helirežissöör, operaator, produtsent; tulem – valmis film. Filmi lõplik süünd montaažis. Monteeritud filmi värvikorrektsioon. Helilooja töö. Audiovisuaalse terviku tekkimine.

Filmipoeetika ja -esteetika

Tinglikkus filmis. Kinematograafiline nägemine ja mõtlemine. Filmikujund kui kunstiline üldistus. Filmi poetikavõtted: metafoor, sümbol, allegooria, hüperbool, personifikatsioon. Assotsiatiivne mõtlemine kui filmipoeetika mõistmise eeldus. Illustratiivsus – nähtuste poeetilise avamise vastand. Poeetikavõtete kasutamine filmis ja kirjanduses. Mustvalge ja värvifilm.

Kaader ja plaan. Kaader kui katkestamata filmivõte. Kaadri kompositsioon. Montaaž kui uute ajalis-ruumiliste ja emotsionaalsete suhete loomise viis. Filmi süžee ja faabula. Kaadrisisene ja kaadritevaheline montaaž. Montaaži rütm. Detailid. Montaaži fraas, stseen, episood. Sündmuste olustikulis-loogiline, assotsiatiiv-kujunduslik, paralleel- ja temaatiline montaaž. Montaaži elementide, st kaadrivahetuse leidmine kirjandusteosest, proosalõigu, episoodi või stseeni põhjal kaadreeringu tegemine.

Filmi kokkupuuteid kirjanduse, kujutava kunsti, arhitektuuri, teatri ja muusikaga. Filmikeele intertekstuaalsus. Muusika kui helifilmi dramaturgiline komponent. Muusika ja emotsioonide kujundamine. Paus, muusika ja tegevuse kontrapunkt, unisoon, juhtmotiiv, mürad.

Tänapäeva filmikunsti jooni ja suundi

Uue filmikeele otsingud. Filmiliikide ja žanride segunemine ning uute kujunemine. Dokumentaalsus mängufilmis. Dokumentaalfilmi poetikavõtted. Kommertsfilmi olemus ja ideoloogiline funktsioon. Väärtfilm. Nüüdisaegne poliitiline film ja propagandafilmid. Rahvusvahelised filmifestivalid.

Film kui kirjandusteose tõlgendus

Filmi ja kirjanduse suhted. Eesti ja maailmakirjanduse klassika ainetel valminud filme. Kirjandusteost illustreeriv ekraniseering ja kirjandusteose loominguiline töötlus. Üht ja sama kirjandusteost erinevalt tõlgendavad filmid. Kirjandusteoste põhjal valminud väärtfilme. Kirjandusteose ja filmi võrdlev analüüs. Filmikriitika. Filmirensensiooni kirjutamine.

Kursuse jooksul õpilane loeb läbi ühe draamateose ja vaatab võimalusel teatrietendust või selle salvestust; loeb läbi ühe kirjandusteose ja vaatab selle ainetel loodud filmi, kirjutab kahe teose võrdleva analüüsi, nt August Gailit „Toomas Nipernaadi“ ja „Nipernaadi“, režissöör Kaljo Kiisk. Tallinnfilm, 1983 või Mati Unt „Sügisball“ ja „Sügisball“, režissöör Veiko Õunpuu. Kuukulgur Film, 2007.

Valdkonnaraamat:

6. Hindamine

Hindamisel lähtutakse vastavatest gümnaasiumi riikliku õppekava üldosa ja Märjamaa Gümnaasiumi õppekava üldosa sätetest.

Praktilise eesti keele kursustes kasutatakse teiste eesti keele kursuste ja kirjanduskursuste sisulisi teemasid praktilise keeleoskuse arendamiseks. Seetõttu võib praktilise eesti keele tundides tehtud tööde tulemusi, mis näitavad kirjanduskursuste või teiste eesti keele kursuste õpitulemuste saavutatust, hinnata ja arvestada vastavate kursuste osalise sooritusega. Samuti võib kirjanduskursustes ja teistes eesti keele kursustes tehtud tööde praktilise eesti keele kursuse õpieesmärkidele suunatud tegevusi hinnata ja arvestada praktilise eesti keele kursuse osalise sooritusega.